

اهداف مغفول در آموزش محیط زیست ایران با بررسی تطبیقی

ندا پریشانی

دکترای برنامه درسی، مدیر پژوهش سرای دانش آموزی مهرگان خمینی شهر

اشاره

به نظر می‌رسد آموزش محیط زیست در کشور ما نسبت به سال‌های گذشته پیشرفت‌های قابل توجهی داشته است. افزوده شدن کتاب درسی انسان و محیط زیست برای دانش‌آموزان پایه یازدهم یکی از این موارد است. در پژوهشی که خلاصه آن را در اینجا ملاحظه می‌کنید اهداف آموزش محیط زیست در ایران با چند کشور جهان مقایسه شده است.

کلیدواژه‌ها: توسعه پایدار، برنامه درسی محیط زیست.

هدف‌گذاری

هدف از آموزش محیط زیست در کشور سوئد، توسعه پایدار^۲ است (کارز و وست، ۲۰۱۴).

اهداف کلی

- é آگاهی از محیط زیست و مشکلات آن؛
- é دانش و درک از محیط زیست و رابطه آن با انسان؛
- é ترویج ارزش‌های اجتماعی و نگرش‌هایی که هماهنگ با محیط زیست‌اند
- é مهارت برای حل مشکلات زیست‌محیطی؛
- é توانایی ارزیابی اقدامات زیست‌محیطی و برنامه‌های آموزش و پرورش؛
- é احساس مسئولیت و فوریت نسبت به محیط زیست (یونسکو، ۱۹۹۴)؛
- é نشان دادن احترام و حفاظت از محیط زیست (یونسکو، ۲۰۱۱).

اهداف آموزش محیط زیست در برنامه

درسی متوسطه دوم کشور سوئد

نظام آموزشی در کشور سوئد غیر متمرکز و مدیریت آن در سطح محلی و تحت نظارت شهرداری‌هاست. اهداف آموزشی براساس برنامه آموزش و برنامه درسی کشور و سپس توسط شهرداری‌ها برای هر موقعیت خاص مشخص می‌شود. کشور سوئد با یک چنین نظام آموزشی‌ای، هم‌اکنون تحت تأثیر طرح‌های بین‌المللی توسعه پایدار و محیط زیست است (کارز و وست^۱، ۲۰۱۴). کشور سوئد به‌عنوان یکی از رهبران جهانی در زمینه‌های مختلف از جمله آموزش محیط زیست است. نحوه آموزش محیط زیست این کشور به‌عنوان «مدل سوئد» معروف است. کشور سوئد توانسته است در سال ۱۹۷۰ به جامعه‌ای با رفاه انسانی و در سال ۱۹۸۰ به مرحله جامعه پایدار برای انسان و محیط زیست برسد (اوزاوا^۲، ۱۹۹۶).

نظام آموزشی
در کشور سوئد
غیر متمرکز و
مدیریت آن در
سطح محلی و
تحت نظارت
شهرداری‌هاست

کشور کانادا
هم‌اکنون
استانداردها و
خطوط راهنمایی‌ای
ایجاد کرده است
که می‌توان از آن‌ها
به‌عنوان رهبر در
زمینه آموزش
محیط زیست یاد
کرد

اهداف آموزش محیط زیست در برنامه

درسی متوسطه دوم کشور کانادا

در سال ۲۰۰۵، دولت کانادا در برنامه دهه پایداری از برنامه‌ریزان آموزشی به‌عنوان ابزاری برای آماده‌سازی شهروندان برای رویارویی با چالش‌های روزافزون محیط زیست از طریق تصمیم‌گیری‌های دموکراتیک و مشارکت مدنی و نیز اجرای پروژه‌های آموزشی برای آینده‌پایدار دعوت به عمل آورد (یادگیری برای آینده‌ای پایدار، ۲۰۰۶).

کشور کانادا هم‌اکنون استانداردها و خطوط راهنمایی‌ای ایجاد کرده است که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان رهبر در زمینه آموزش محیط زیست یاد کرد. آموزش محیط زیست در کانادا تنها از طریق علوم و یا برخی دروس خاص صورت نمی‌گیرد، بلکه به طرق مختلف و در همه دروس به‌صورت تلفیقی آموزش داده می‌شود. به عبارت دیگر، کشور کانادا دارای رویکرد جامع تلفیقی در زمینه آموزش محیط زیست است (وزارت آموزش و پرورش کانادا، ۲۰۱۱).

هدف غایی

هدف کلی آموزش محیط زیست در کشور کانادا، توسعه پایدار است (بلسینگ، ۲۰۱۲).

اهداف کلی

- آگاهی: کمک به گروه‌های اجتماعی و ایجاد حساسیت به مشکلات محیط زیست؛
- دانش: کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای به دست آوردن انواع مختلفی از تجربه و به دست آوردن درک اساسی از محیط زیست و مشکلات مرتبط با آن؛
- نگرش: کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای به دست آوردن مجموعه‌ای از ارزش‌ها و احساسات از نگرانی برای محیط زیست و ایجاد انگیزه برای شرکت فعال در بهبود محیط زیست؛
- مهارت: کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای کسب مهارت‌هایی برای شناسایی و حل مشکلات زیست‌محیطی؛
- مشارکت: کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای ایجاد فرصت برای مشارکت فعال در کار و درگیر شدن در مشکلات زیست‌محیطی در تمام سطوح (بلسینگ، ۲۰۱۲).

اهداف آموزش محیط زیست در برنامه

درسی متوسطه دوم کشور استرالیا

در سال ۲۰۰۵ کشور استرالیا بیانیه‌ای منتشر کرد. طی این بیانیه استانداردهای ملی منسجمی در سطح ملی و ایالتی تعیین شد. در این بیانیه بر ارزشیابی همه مواد درسی مرتبط با آموزش محیط زیست و توسعه پایدار براساس شاخص‌های یک مدرسه پایدار تأکید شد (بین استوک، ۲۰۰۶). مسئول آموزش محیط زیست در کشور استرالیا آموزش و پرورش و مدیریت محیط زیست است (گاف، ۲۰۱۱). هدف آموزش و پرورش در استرالیا، ترویج توسعه پایدار و بهبود ظرفیت مردم برای پرداختن به مسائل محیط زیست و توسعه در سایر زمینه‌هاست. بنابراین، سواد زیست‌محیطی و رفتار اخلاقی سازگار با توسعه برای مشارکت مؤثر در تصمیم‌گیری‌ها برای دولت استرالیا مهم است (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۳؛ دستور کار ۲۱، پاراگراف ۳۶/۳). دولت استرالیا در جهت حرکت به سوی توسعه پایدار، آموزش محیط زیست را همانند یک قطعه پازل که با آره مثبت‌کاری طراحی شده باشد، در نظر گرفته است (فتشام، ۱۹۸۷، ص ۲۲).

هدف غایی

هدف غایی از آموزش محیط زیست در کشور استرالیا، توسعه پایدار است (بین استوک، ۲۰۰۶).

اهداف کلی

- کسب دانش و درک در مورد مفاهیم اساسی مربوط به موجودات زنده و محیط زیست، توسعه تاریخی این مفاهیم و نقش افراد؛
- پیشرفت در دانش خاص و درک مدل، توضیح اصطلاحات زیست‌شناسی، سازماندهی اطلاعات برای حل مسئله؛
- توسعه نگرش مثبت نسبت به مطالعه موجودات زنده، محیط زیست، به رسمیت شناختن اهمیت شواهد و استفاده از ارزیابی انتقادی؛
- کسب مهارت، در حفظ محیط زیست که لازمه آن: الف. برنامه‌ریزی برای تحقیقات؛ ب. انجام تحقیقات؛ ج. ارتباط با اطلاعات و درک اطلاعات؛ د. توسعه تفکر علمی و تکنیک‌های حل مسئله؛
- کار به‌صورت جداگانه و در تیم؛
- کسب نگرش مثبت نسبت به خود، دیگران و طبیعت و یادگیری به‌عنوان یک فرایند مادام‌العمر (طیپی از مطالعات نیوزلند، ۲۰۰۹).

اهداف آموزش محیط زیست در برنامه

درسی متوسطه دوم کشور ترکیه

آموزش رسمی آموزش محیط زیست در کشور ترکیه به توجه به اعلامیه تفلیس در سال ۱۹۷۷ آغاز شد. اولین گام مؤثر در جهت آموزش محیط زیست در سمینار سال ۱۹۹۱ برداشته شد. هدف از آموزش رسمی، پرورش آگاهی و روشننگری افراد و ایجاد مهارت، نگرش و ارزش برای حفظ محیط زیست است.

هدف غایی

هدف غایی از آموزش محیط زیست در کشور ترکیه، توسعه است (تاوا^۱، ۲۰۱۲).

اهداف کلی

- آگاهی: کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن آگاهی از تمام مسائل زیست محیطی؛
- دانش: کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن دانش و تجربه از مسائل زیست محیطی؛
- نگرش: کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن قضاوت و ارزش گذاری خاص و حساسیت نسبت به محیط زیست و تمایل به شرکت در حفاظت از محیط زیست و بهبود آن؛
- مهارت‌ها: کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن مهارت برای تعریف و حل مسائل زیست محیطی؛
- مشارکت: ایجاد فرصت برای مشارکت فعال در کارها در هر سطح برای پیدا کردن راه حل برای حل مشکلات محیط زیستی. هدف نهایی آموزش محیط زیست ایجاد شهروندانی آگاه است که بتوانند در رابطه با مشکلات محیط زیست تصمیم گیری کنند (هامالوسمانوگلو^۲، ۲۰۱۲).

اهداف آموزش محیط زیست در برنامه

درسی متوسطه دوم کشور ایران

هم اکنون در دهه‌ای قرار داریم که از سوی سازمان ملل متحد به عنوان دهه آموزش محیط زیست برای توسعه پایدار نام گذاری شده است. در این راستا و نظر به تصریح اصل پنجاهم قانون اساسی کشور در حفاظت از محیط زیست به عنوان یک وظیفه عمومی که همگانی بودن آن را در ضمیر خود نهفته دارد و نیز با توجه به اینکه آموزش یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه پایدار هر کشور است،

انجام اقداماتی وسیع، همه جانبه، مستمر و فراگیر در جهت افزایش آگاهی‌های زیست محیطی جامعه امری ضروری می‌نماید (خبرگزاری مستقل محیط زیست، ۱۳۹۲).

هدف غایی

هدف از آموزش محیط زیست، توسعه پایدار است (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۸؛ رحمتی، ۱۳۹۱).

اهداف کلی

هدف آموزش محیط زیست، در ایران در اولویت اول، پرورش افرادی فعال و آگاه نسبت به محیط زیست خود و مسئولیت‌شان در حفاظت از آن است. برای نیل به این هدف، آموزش باید شناخت افراد را نسبت به واکنش‌های متقابل نسبت به جنبه‌های فیزیکی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محیط زیست و وابستگی و ارتباط‌های پیچیده میان توسعه اجتماعی - اقتصادی و بهبود محیط زیست افزایش دهد (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۸). هدف آموزش محیط زیست این است که در هر فرد حساسیتی نسبت به حوادث و تغییرات فیزیکی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی محیط زیست به وجود آورد و نگرانی‌هایی نسبت به مسائل به وجود آمده در وی ایجاد شود و نسبت به اصلاح مشکلات انسانی مانند فقر، بی‌سوادی، بی‌عدالتی اجتماعی و نظایر آن همت گمارد و مهارتی برای ابداع روش‌ها، وسایل و حل مسائل زیست محیطی در او بیروناند (محرمزاد و همکاران، ۱۳۸۵). به عبارت دیگر، هدف از آموزش محیط زیست در ایران ارتقای دانش زیست محیطی، تغییر مثبت نگرش نسبت به محیط زیست، ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله است. در سند برنامه درسی هدف از آموزش محیط زیست در کشور ایران، به مواردی همچون: رعایت موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست؛ حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی و ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست اشاره شده است (رحمتی، ۱۳۹۱).

بررسی تطبیقی اهداف آموزش محیط

زیست در برنامه درسی متوسطه دوم

ایران و کشورهای منتخب

هدف غایی همه کشورهای منتخب و ایران توسعه

مسئول آموزش

محیط زیست در

کشور استرالیا

آموزش و پرورش

و مدیریت محیط

زیست است

آموزش رسمی

آموزش محیط

زیست در کشور

ترکیه با توجه

به اعلامیه

تفلیس در سال

۱۹۷۷ آغاز شد

هم‌اکنون در دهه‌ای قرار داریم که از سوی سازمان ملل متحد به عنوان دهه آموزش محیط زیست برای توسعه پایدار نام‌گذاری شده است

در حل مشکلات زیست‌محیطی را در اهداف ویژه خود گنجانده‌اند. کشور سوئد تنها کشوری است که در اهداف ویژه به احساس مسئولیت و فوریت نسبت به محیط زیست و نشان دادن رفتار همراه با احترام نیز تأکید دارد. ایران تنها کشوری است که بر اخلاق محیط زیست، حفظ میراث فرهنگی و ارزش قائل شدن برای مخلوقات خدا (که هر سه از زیرگروه حیطه نگرش قرار دارند) به‌طور جداگانه تأکید دارد. بنابراین پژوهش تطبیقی حاضر، کشورمان ایران با توجه به هدف غایی توسعه پایدار،

پایدار است. به عبارت دیگر، اهداف غایی همه کشورها مشابه است. در بخش اهداف کلی شباهت در اهداف: پرورش دانش، مهارت، نگرش مثبت به طبیعت بین همه کشورهای منتخب و ایران مشاهده می‌شود؛ اما کشورهای سوئد، استرالیا، کانادا و ترکیه علاوه بر موارد فوق اهداف آگاهی در حفظ محیط زیست را نیز مد نظر دارند. دو کشور سوئد و استرالیا، هدف ارزیابی اقدامات انجام شده را نیز جزو اهداف ویژه خود قرار داده‌اند. کشورهای کانادا و ترکیه، مشارکت

جدول ۱. اهداف کشورهای منتخب و ایران

اهداف	کشور
<p>هدف غایی: هدف از آموزش محیط زیست در کشور سوئد، توسعه پایدار است</p> <p>اهداف کلی: ۱. آگاهی از محیط زیست و مشکلات آن؛ ۲. دانش و درک از محیط زیست و رابطه آن با انسان؛ ۳. ترویج ارزش‌های اجتماعی و نگرش‌های که هماهنگ با محیط زیست است؛ ۴. مهارت برای حل مشکلات زیست‌محیطی؛ ۵. توانایی ارزیابی اقدامات زیست‌محیطی و برنامه‌های آموزش و پرورش؛ ۶. احساس مسئولیت</p>	سوئد
<p>هدف غایی: هدف غایی آموزش محیط زیست در کشور کانادا، توسعه پایدار است.</p> <p>اهداف کلی: ۱. آگاهی کمک به گروه‌های اجتماعی و ایجاد حساسیت به مشکلات محیط زیست؛ ۲. دانش کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای به دست آوردن انواع مختلفی از تجربه و به دست آوردن درک اساسی از محیط زیست و مشکلات مرتبط با آن؛ ۳. نگرش کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای به دست آوردن مجموعه‌ای از ارزش‌ها و احساسات از نگرانی برای محیط زیست و ایجاد انگیزه برای شرکت فعال در بهبود محیط زیست؛ ۴. مهارت کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای کسب مهارت‌هایی برای شناسایی و حل مشکلات زیست‌محیطی؛ ۵. مشارکت کمک به گروه‌های اجتماعی و افراد برای ایجاد فرصت برای مشارکت فعال در کار و درگیر شدن در مشکلات زیست‌محیطی در تمام سطوح</p>	کانادا
<p>هدف غایی: هدف غایی از آموزش محیط زیست در کشور استرالیا، توسعه پایدار می‌باشد.</p> <p>اهداف کلی: ۱. کسب آگاهی و درک در مورد مفاهیم اساسی مربوط به موجودات زنده و محیط زیست؛ ۲. استفاده از ارزیابی انتقادی و به رسمیت شناختن اهمیت شواهد در آموزش محیط زیست؛ ۳. توسعه نگرش مثبت نسبت به موجودات زنده و محیط زیست؛ ۴. کسب مهارت در حفظ محیط زیست.</p>	استرالیا
<p>هدف غایی: هدف از آموزش محیط زیست، توسعه پایدار است.</p> <p>اهداف کلی: ۱. آگاهی کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن آگاهی از تمام مسائل زیست‌محیطی؛ ۲. دانش کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن دانش و تجربه از مسائل محیط زیست؛ ۳. نگرش کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن قضاوت و ارزش‌گذاری خاص و حساسیت نسبت به محیط زیست و تمایل به شرکت در حفاظت از محیط زیست و بهبود آن؛ ۴. مهارت‌ها کمک به افراد و جوامع برای به دست آوردن مهارت برای تعریف و حل مسائل زیست‌محیطی. ۵. شرکت: ایجاد فرصت برای مشارکت فعال در کارها در هر سطح برای پیدا نمودن راه‌حل برای حل مشکلات محیط زیستی. هدف نهایی آموزش محیط زیست ایجاد شهروندانی آگاه که بتوانند در رابطه با مشکلات محیط زیست تصمیم‌گیری کنند.</p>	ترکیه
<p>هدف غایی: هدف از آموزش محیط زیست، توسعه پایدار است.</p> <p>اهداف کلی: هدف از آموزش محیط زیست در ایران ارتقاء دانش زیست‌محیطی، تغییر مثبت نگرش نسبت به محیط زیست، ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله است.</p> <p>در سند ملی: موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست؛ حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی و ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست رعایت موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست؛ حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی و ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست</p>	ایران

کشورمان ایران
 با توجه به هدف
 کلی توسعه پایدار،
 اهداف ویژه، آگاهی
 از حفاظت محیط
 زیست، ارزیابی
 اقدامات مرتبط
 با حفاظت محیط
 زیست، حساسیت
 و فوریت نسبت به
 محیط زیست و نشان
 دادن احترام به حفظ
 محیط زیست را مورد
 غفلت قرار داده است

اهداف مغفول آموزش محیط زیست در

برنامه درسی متوسطه دوم ایران

پس از بررسی تطبیقی اهداف آموزش محیط زیست در کشورهای منتخب با ایران اهداف مغفول آموزش محیط زیست در برنامه درسی متوسطه دوم به دست آمد که در جدول ۲ آورده شده است.

اهداف کلی، آگاهی از حفاظت محیط زیست، ارزیابی اقدامات مرتبط با حفاظت محیط زیست، حساسیت و فوریت نسبت به محیط زیست و نشان دادن احترام به حفظ محیط زیست را مورد غفلت قرار داده است. جدول (۱) به بررسی اهداف کشورهای منتخب و ایران در راستای آموزش محیط زیست می‌پردازد.

جدول ۲. اهداف مغفول آموزش محیط زیست در ایران

اهداف	حیطه
تقویت فهم اکولوژیکی	دانش
تقویت فرهنگ حفاظت از محیط زیست	نگرش
پرورش باور و یقین به حفظ محیط زیست	
ایجاد نگرش مثبت به طبیعت	
تقویت اخلاق زیست‌محیطی	
تقویت احساس مسئولیت و مشارکت مردم در حفاظت از محیط زیست	
تقویت احترام به محیط زیست	مهارت
تقویت دوست داشتن طبیعت	
تقویت و پرورش شهروندانی که دارای مهارت تصمیم‌گیری برای چالش‌های محیط زیست باشند	
تقویت و پرورش شهروندانی که دارای توان مدیریت چالش‌های زیست‌محیطی باشند	
تقویت ارتباط با طبیعت و ایجاد سلامت طبیعت و انسان	

پی‌نوشت‌ها

1. Cars & West
2. Ozawa
3. توسعه پایدار، به توسعه همه‌جانبه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست گویند. به عبارت دیگر توسعه پایدار رویکرد جامع در تصمیم‌گیری برای جامعه و در نظر گرفتن نسل آینده می‌باشد. توسعه پایدار اجرای عدالت بین نسلی می‌باشد (وزارت محیط زیست، آب، میراث و هنر سیدنی استرالیا، ۲۰۰۹).
4. Binstock
5. بیانگر دقت و داشتن رویکرد جامع است.
6. Fensham
7. Board of Studies NSW
8. Tao
9. Hamalosmanoglu

منابع

1. محرم‌زاد، ن. و حیدری، ع. (۱۳۸۵). تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط زیست برای نسل جوان کشور. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۲۸، ۷۷-۶۸.
2. رحمتی، علیرضا. (۱۳۹۱). بررسی روند ارزیابی اثرات محیط زیستی در ایران چالش‌ها و راهکارها. محیط زیست و توسعه، سال ۳، شماره ۵، صص ۱۵-۲۳.
3. Cars, M., West, E. E. (2014). *Education for sustain-*

able society: attainments and good practices in Sweden during the United Nations Decade for Education for Sustainable Development (UNDES).
 4. Ozawa, T. (1996). *The human-beings will be one of the animals in the 21st Century*, too. The challenge to the sustainable society Japan vs Sweden- '21 seikimoningen ha doubutu dearu', Sinpyouron.
 5. Blessing, I., A. (2012). Environmental literacy assessment: Exploring the potential for the assessment of environmental education/programs in Ontario Schools. *International Journal for Cross-disciplinary subjects in education (IJCDSE)*, 3, 1, 648-654.
 6. Fensham, P. J. (1987). *A veteran's version. Australian association for environmental education inc newsletter*, 3(1), 2.
 7. Binstock, M. (2006). A Survey of national environmental education and education for sustainable development laws and policies: Lessons for Canada. Canadian institute for environmental law and policy. *Centre for sustainable futures*, 1-29.
 8. Tao, Z. (2012). Education programs on environment. *Procedia Environmental Sciences*, 12, 349-353.
 Hamalosmanoglu, M. (2012). The place of environmental education in science education curricula in Turkey. *Social and Behavioral Sciences* 46, 4839 – 4844.